

Vesna Miović, *Dubrovački ples s kugom: vrijeme Lazareta na Pločama*. Zagreb – Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2022., 232 str.

Postojana briga o zaštiti državnih granica, unutarnjega poretka i kvalitete života općenito stoljećima je obilježavala dubrovačku svakodnevicu. Epidemiološke prijetnje shvaćale su se stoga jednako ozbiljno kao i pokušaji prevrata u povremenim vlasteoskim urotama ili vanjskopolitički izazovi uslijed pritiska raznih međunarodnih moćnika. Senat Dubrovačke Republike uvijek je nalazio rješenja, dosjetljivo i uporno, pa istraživanje prošlosti zdravstvene kulture nudi još jedan ključ za razumijevanje cijele dubrovačke povijesti.

U toj bogatoj i arhivskim vrelima iscrpno dokumentiranoj temi istraživači su pronalazili različite pristupe. Raniji historografski pokušaji približili su nam tako razne profile liječnika i zdravstvenih ustanova (Risto Jeremić i Jorjo Tadić, *Prilozi za istoriju zdravstvene kulture starog Dubrovnika*), odnosno neposrednu borbu s epidemijama, baveći se pobliže samim tijekom bolesti, postupcima u liječenju i ulogom tzv. kacamorata velikih, službenika Zdravstvenoga ureda, odnosno posebnih činovnika Dubrovačke Republike s gotovo neograničenim ovlastima u borbi protiv opake bolesti (Zlata Blažina Tomić, *Kacamorti i kuga: utemeljenje i razvoj zdravstvene službe u Dubrovniku*). Znanstveno su obrađene i pojedine velike epidemije koje su pogodile Dubrovnik, od zloglasne crne smrti sredinom 14. stoljeća (Gordan Ravančić, *Vrijeme umiranja. Crna smrt u Dubrovniku 1348-1349*) do tzv. kuge sluškinja krajem 17. stoljeća (Rina Kralj-Brassard, *Grad i kuga: Dubrovnik 1691. godine*).

Nova knjiga Vesne Miović, nadahnuta osobnim dugogodišnjim istraživačkim iskustvom života na granici i postojanih napetosti koje su obilježavale dubrovačko-osmanski suživot u perspektivi prodora, uspjeha i stradanja pojedinaca, važan je iskorak prema dosadašnjim historografskim naporima. Kroz slojevitou trgovačku i sanitarnu ulogu Lazareta na Pločama, ustanove koja je od sredine 17. stoljeća bila trgovačka vrata za Osmansko Carstvo na zapad, a kao nasljednica srednjovjekovnih dubrovačkih lazareta iz gradske okolice postala središtem sanitarnoga nadzora za sve došljake, upoznajemo snagu strateških planova i dugoročne politike Dubrovačke Republike, ali i težnje i bojazni pojedinaca, hodočasnika, trgovaca, velikodostojnika i običnih putnika koji su nemirno provodili duge dane u karanteni.

Napeto pratimo dvojnu igru trgovačke razmjene, praćenu krhkom ravnotežom između života i smrti, čime stoljetni dubrovački ples s kugom u novome ritmu na osobit način obilježava gradsku svakodnevicu. Povijest dubrovačke medicine u borbi protiv zaraznih bolesti dobiva završni dio svoje trilogije: najavljena istraživanjem

uloge zdravstvenih službenika Republike i nastavljena raščlambom utjecaja epidemije na pojedine društvene slojeve, prirodno završava cjelovitom obradom razvitka dubrovačkoga društva u posljednja tri stoljeća Republike s osobitim obzirom na trgovinu kao ključnu gospodarsku granu u sjeni postojane prijetnje od kužne zaraze.

O nastanku ove knjige autorica je počela razmišljati još prije dvadesetak godina, baveći se tada ulogom osmanskoga službenika zaduženoga za ubiranje poreza pri trgovini s Osmanskim Carstvom, emina, čija se rezidencija nalazila u Lazaretima. Novi korak na njezinu dugom putu bila je kraća obrada povijesti Lazareta u vrijeme Dubrovačke Republike, nadasve ističući urbanu vrijednost toga jedinstvenog prostora, temeljito obnovljena 2018. godine. To je obuhvaćeno znanstvenim radom u posebnoj monografiji koju je izdao Zavod za obnovu Dubrovnika (*Lazaretto in Dubrovnik: Beginning of the Quarantine Regulation in Europe*). Oživljavanje povijesti kojemu smo sami svjedočili bilo je završan poticaj za objavu ove knjige: epidemija korone, bolest naših dana koja je po preventivnim mjerama neugodno podsjetila na davno zaboravljena iskustva crne smrti. Unatoč postignućima suvremene medicine, strah, izolacija i šteta za promet i trgovinu primorali su nas da sadržaj srednjovjekovnih i ranih novovjekovnih kronika te zapisa državnih tijela Dubrovačke Republike pratimo kao izvješća suvremenih medija. Stoga u ovoj knjizi, nastaloj na arhivskim spisima i zaključcima potkrijepljenima iskustvima brojnih domaćih i stranih istraživača u cijelome moru sekundarne literature, uz povijesnu utemeljenost i brižljivu rekonstrukciju drevnih zbivanja pronalazimo također posve suvremenu pouku.

Autorično izlaganje podijeljeno je u dvanaest poglavlja. Uz potanki pregled pojedinih zdravstvenih mjera, tumačeći postupke raskuživanja robe i izolacije došljaka tijekom kasnoga srednjovjekovlja i renesanse, kronološko je težište knjige na razdoblju od gradnje Lazareta na Pločama po odluci Senata u prvoj fazi 1627. i zatim u drugoj fazi 1642. godine, pa do sumraka Republike svršetkom 18. stoljeća, kad su izvođeni građevinski radovi radi preuređenja cijeloga prostora. Uvodne cjeline knjige posvećene izgradnji i održavanju Lazareta, vodeći nas postupno kroz raspored svih prostorija i njihovu specifičnu namjenu, prirodno se nastavljaju razmatranjem niza obilježja trgovačke djelatnosti gledane kroz brojne carinske i karantenske propise.

Jako su vrijedni pozornosti potanki opisi trgovačke robe (što će osobito privući ljubitelje povijesti svakodnevnoga života, doznajući sve o odjevnim predmetima, raznim vrstama tkanina, posuđa i hrane što su se redovito dopremali u Lazarete), ali uz preglede materijalnih dobara čitatelj počinje shvaćati i ulogu vremena u poslovanju ondašnjih trgovaca, obrtnika i drugih putnika i štetu koju su trpjeli samim zadržavanjem u Lazaretima, njihov nemir i tjeskobu dok su u izolaciji provodili po četrdeset dana. S te strane gotovo čudi što nije bilo više incidenata i potrebe za intervencijom uvijek budnih vlasti i posebnih čuvara, tzv. vojnika saniteta, tim više što

je među putnicima bilo i žena, iako najčešće nisu bile trgovkinje, nego hodočasnice, ili su postajale putnicama zbog obiteljskih razloga.

Ako su pojedinci stradali uslijed mukotrpane karantene, država je i u tome znala naći korist. Produljeni boravak brojnih stranaca u specifičnome okruženju nadomak gradskih zidina pogodovao je lakoj razmjeni raznih informacija i raznim špijunskim aktivnostima. O tome svjedoče stotine sačuvanih prijava vlastima Dubrovačke Republike, koje su katkad znale prognati nepoželjne s dubrovačkoga područja, ne brinući o čuvanju inače jako strogih karantenskih pravila, nego samo želeći izbjeći veće nemire. Te teškoće karakteristične za boravak brojnih stranaca u malome prostoru nisu ometale drugi oblik borbe protiv epidemije koju su vlasti Republike vodile diljem dubrovačkog teritorija uz organizaciju tzv. sanitarnoga kordona.

Osobiti dubrovački sanitarni kordon nastao je vrlo rano, početkom 70-ih godina 16. stoljeća, a činili su ga vlastela i pučani koji su u vrijeme opasnosti od kuge stražarili u pograničnim selima. Takav sustav bio je skup, ali iznimno djelotvoran. Sanitarni kordon, izolirani koridor Brgat – Ploče i Lazareti na Pločama na najbolji su način štitili stanovništvo Republike i u isto vrijeme jamčili sigurnost trgovanja. Ne samo da domaće stanovništvo nije bilo sklono većim izgredima zbog nametnutih strogih stegovnih mjera i brojnih ograničenja, nego ih je i samo poticalo nakon uspostave prijelazne francuske i zatim austrijske uprave, kad su i zapadnoeuropski autoriteti priznali svrsishodnost dubrovačkih mjera zdravstvene i osobito epidemiološke zaštite radi dobrobiti cijele zajednice.

Popisi plemića koji su u dobi od 20 do 50 godina obnašali tešku i nezahvalnu dužnost kacamorata tijekom 18. stoljeća, ljudi koji su po riječima dominikanca Serafina Marije Crijevića imali doslovce vlast nad životom i smrću u najtežim okolnostima, govore o njihovu vlastitu shvaćanju odgovornosti: dok su pojedinci redovito uzimali od povjerenoga zadatka i nalazili zamjene (poput glazbenika Luke Antunova Sorga, koji je intenzivno pisao nove skladbe baš u epidemijsko vrijeme), većina ih je više puta služila državi u okolnostima koje nisu nudile priliku za osobno bogaćenje ni za osjetan napredak u javnoj službi, a pritom su se izlagali riziku od zaraze koja je u pravilu prodirala s granice. Na kopnu i na moru bdjele su budne oči ne samo zdravstvenih službenika, nego i lokalnoga stanovništva koje je radi vlastite zaštite javljalo vlastima o svakome sumnjivom slučaju.

Prepoznati zajednički interesi u borbi protiv nevidljiva neprijatelja učvršćivali su koheziju unutar Dubrovačke Republike, a na vanjskopolitičkome polju kretali su se od suradnje i razmjene dragocjenih informacija, do lažnih optužaba koje su najviše štatile dubrovačkim političkim i gospodarskim interesima. Obrana državnoga ugleda i povjerenja u ustanove Republike u uvijek osjetljivim međunarodnim odnosima bila je vlastima jednako važan zadatak kao i zaštita javnoga zdravstva.

Nastala na temelju mnoštva arhivskih spisa i bogate sekundarne literature, ova lijepo ilustrirana knjiga nudi posve nov uvid u problematiku pograničnih odnosa, u psihologiju zatočenoga pojedinca i odgovornost mnogih državnih službenika suočenih s jednim od najvećih iskušenja koje je od osnutka Grada sve do danas (u obliku korone) ostalo prijetnja njegovoj opstojnosti. Zato njezine poruke ne smije zanemariti ni čitalačka publika izvan stručnih krugova.

Relja Seferović